

Орлова А. М.

Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна

Проблема вибору в психології

Проблема вибору супроводжує щоденно кожну людину на різних рівнях життєдіяльності. Цей факт зумовлює актуальність проблеми у практичному значенні.

У той же час, ця проблема – одна з найменш вивчених. На сьогоднішній день не існує єдиної загальноприйнятої теорії вибору. Найбільш розробленою у цьому аспекті є проблема прийняття рішення у ситуації вибору. Розрізненість поглядів на проблему вибору зумовлює актуальність теми у теоретичному плані.

Дослідженням раціональності як регулятивної характеристики процесу прийняття рішення займається російський психолог Т.В. Корнилова [2]. На її погляд, готовність суб'єкта зробити вибір при дефіциті інформації та умінні планувати, залишаючи місце невідомості, розглядаються у сучасній психології у контексті визначення критеріїв раціональності інтелектуальних рішень. Результатом сумісного інтелектуального та особистісного опосередкування є довільний вибір як усвідомлене прийняття рішення.

Д.О. Леонтьєв запропонував діяльнісну трактовку вибору [3]. Вибір – у певному сенсі, внутрішня діяльність, яка має свою мотиваційно-смыслову й операційну структуру, інструментальні способи та динаміку формування і розвитку.

Автор класифікує вибір за такими двома показниками: представленість альтернатив суб'єкту та очевидність критеріїв для їх порівняння. Виділяє наступні три рівні вибору: простий вибір (редукований процес, з повністю автоматизованою операціональною структурою); смисловий вибір (рішення задач на смисл, побудова порівняно розгорнутої діяльності кожен раз знову); екзистенційний вибір (процес, який здійснюється в критичних, винятково важливих для суб'єкта ситуаціях, котрий має найскладнішу операційну структуру й вимагає самостійного конструювання як альтернатив, так і критеріїв для їх порівняння). Тобто, Леонтьєв Д.О. розглядає особистісний вибір як рішення невизначеності у діяльності людини в умовах множинності альтернатив.

Ф.Є. Василюк описує проблему вибору на підставі концепції життєвих світів. Він виділяє чотири типи життєвих світів: інфантильний (внутрішньо простий і зовні легкий), реалістичний (внутрішньо простий і зовні важкий), ціннісний (внутрішньо складний і зовні легкий) і творчий (внутрішньо складний і зовні важкий) [1]. Згідно автору, справжній вибір можливий лише в ціннісному світі. Вибір у ціннісному світі - це особистісна, що не має точки опори ні в минулому, ні в сьогоденні, дія, не пов'язана з вітальною необхідністю.

Мандрикова О.Ю. виділяє на основі процедури аргументації два види особистісного вибору: активний (характеризується розгорнутою внутрішньою діяльністю з пошуку, продукування та зіставлення альтернатив та підстав для їх оцінки, що проявляється у наведенні смислових аргументів); реактивний (здійснюється на основі неопосередкованих переваг у відсутності внутрішньої проблематизації та розгорнутої внутрішньої діяльності). Мандрикова О.Ю. емпірично доводить, що суб'єкти, які демонструють різні види особистісного вибору відрізняються життєстійкістю, толерантністю до невизначеності, осмисленістю життя, параметрами суб'єктивної якості вибору, типом каузальної орієнтації, відношенням до власного майбутнього, тривалістю часо-

вої перспективи, особливістю самоорганізації діяльності, рівнем оптимізму та самоефективності [4].

У зарубіжній психології К. Левін започаткував традицію розглядати вибір як функцію волі. Усі його наступники розглядали вибір як функцію волі у контексті моделі «Рубікону». Вибір розглядається як багатоетапний мотиваційно-вольовий акт з вибору мотива, цілі, актуалізації і реалізації вибору.

Особистісний вибір розглядається в рамках екзистенційної традиції такими філософами та психологами як Е. Фромм, І. Ялом, В. Франкл, С. Мадді. Серед екзистенційних теорій особистісного вибору найбільш розробленою вважається концепція С. Мадді [4]. Автор розглядає вибір як крок, зміст та спрямованість якого наділяє життя людини унікальним сенсом. С. Мадді викремлює два види вибору: «вибір на користь минулого», який несе із собою почуття провини через нереалізовані можливості, та «вибір на користь майбутнього», який несе у собі тривогу, що пов'язана з невизначеністю, в яку входить особа.

Мозаїчність поглядів на проблему вибору призводить до проблеми інструментарію, за допомогою якого можна дослідити цей феномен.

Отже, проблема вибору — одна з універсальних проблем психології, однак вона потребує доскональної теоретичної та емпіричної розробки, що відкриває безліч перспектив у її дослідженнях.

Література:

1. Василюк Ф. Е. Психотехника выбора // Психология с человеческим лицом: Гуманистическая перспектива в постсоветской психологии/Под ред. Леонтьева Д. А. – М.: Смысл, 1997. – 330 с.
2. Корнилова Т. В. Психология риска и принятия решений. М.: Аспект Пресс, 2003.
3. Леонтьев Д. А. Выбор // Человек: Философско-энциклопедический словарь. – М.: Наука, 2000. – С. 81 – 82.
4. Мандрикова Е. Ю. Виды личностного выбора и их индивидуально-психологические предпосылки. Автореферат. М., 2005.